

Petrenko I. The Correlation of Verbal and Non-Verbal Planes of Expression in Modern English Media Discourse

The article deals with the main peculiarities of the formation and correlation of verbal and non-verbal planes of expression within one communicative whole – media discourse and defines the role of non-verbal textual components in forming the pragmatic potential of modern English media texts.

Key words: *plane of expression, verbal components, non-verbal components, pragmatic potential, media discourse, media text.*

Ірина Савка
(Львів)

УДК 811.111'42

**ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ АВТОРА
В РОМАНАХ СОМЕРСЕТА МОЕМА**

Предметом дослідження є категорія авторської свідомості, яка показує позицію письменника, підсвідомий творчий процес митця, що досить гостро актуалізована в сучасному вітчизняному й зарубіжному літературному дискурсі.

Ключові слова: *автор, мова автора, наратор, авторська свідомість.*

Художній твір є моделлю реального світу, що завжди, в прямій чи непрямій формі, вміщує в собі також “модель” творця художнього цілого, який є автором твору. Автор у тексті завжди займає просторово-часові, оціночно-ідеологічні позиції, які позиції виражаються тією формою оповіді, яку обирає автор.

Аналіз прозового твору вимагає обов’язкового визначення: хто оповідає, яка позиція оповідача, як оповідає. Особливо важливим є питання про посередника між автором, героєм і читачем. Таким посередником виступає оповідач (розповідач). Для розуміння особливостей прозового твору необхідним є аналіз взаємодії оповідача (розповідача) – героїв – автора в системі оповіді. Взаємодія цих суб’єктно-стилiстичних типів утворює систему: автор – оповідач (розповідач) – герой.

На думку У. Еко, єдиний автор, якого ми здатні бачити, – це “зразковий автор” (автор-модель), що ототожнюється з “інтенцією тексту” [5, с. 565]. Т.Воропай стверджує, що імпліцитний автор “існує на межі між реальним автором та текстом і актуалізується в сприйнятті читача”, а також розглядає його як “точку інтеграції всіх розповідних прийомів і властивостей тексту” [4, с. 34].

В. Бут, постулюючи неминучість вираження суб’єктивності автора в художньому творі, вводить поняття “імпліцитного автора” [10, с.150]. М. Бал пропонує розрізняти “імпліцитного автора” як “інстанцію, відповідальну за побудову всього наративного тексту”, “продюцента значень”, і “абстрактного автора” як “втілення семантичної структури тексту”, як інстанцію, що є “результатом семантичного аналізу тексту” [9, с. 72].

В. Виноградов зосереджує увагу на “мовному образі автора”, який “об’єднує всю систему мовних структур персонажів у їхньому співвідношенні з наратором”. Досліджуючи зв’язок між свідомістю автора і персонажами, вчений також розглядає образ автора як “форму складних і суперечливих відношень між авторською інтенцією та образами персонажів” [3, с.35]. М. Бахтін вважає що “образ автора” це художня постать умовного автора, або образ розповідача, усі ті образи, що вказують на позалітературну особистість митця, а саме, автобіографічного і ліричного героїв [1, с.64].

Б.Корман вважає, що „співвідношення автора біографічного та автора-суб’єкта свідомості, вираженням якої є художній твір, як правило, тотожне співвіднесенню життєвого матеріалу та художнього твору взагалі: керуючись певною концепцією дійсності та виходячи з певних нормативних та пізнавальних установок, реальний, біографічний автор

(письменник) створює за допомогою уяви, вибору та переробки життєвого матерiалу автора художнього (концептованого)” [6, с. 120].

На переконання М. Фуко, авторська функція отримує свої фундаментальнi риси: автор виступає як "основа, якою забезпечується певна єднiсть писання", а також "джерела виразностi", яка є в кожному з його творiв. Автор є гарантом неповторностi та цiлiсностi дискурсу [7, с. 598].

Дослiдження авторської позицiї в художньому творi передбачає, перш за все, аналіз спiввiдношення автора i форм вираження авторської свiдомостi. Свiтовiдчуття автора, його бачення та засоби освоєння дiйсностi є тим важливим фактором, що визначає своєрiднiсть авторської позицiї у творi, яка розгортається у певнiй послiдовностi: автор – система суб'єктiв свiдомостi (мовлення), автор – сюжетно-композицiйна органiзацiя твору, автор – стилiстичнi засоби майстерностi.

Розглядаючи твори С. Моєма, спробуємо з'ясувати окремі аспекти механiзму об'єктивацiї авторської свiдомостi у формi суб'єкта мовлення. Він багато трудився, щоб досягти висот професiйної майстерностi; i він досягнув цього: у нього з'явилося вiдчуття, що а допомогою уяви він мiг кожного, з ким його звела доля, втiлити в достовiрний образ.

Моєма цiкавлять контрасти, якi він виявляє в людях, у їхнiх характерах i дiях. Вивчаючи людську природу протягом усього життя, письменник зiзнавався, що й на схилi вiку сприймав людину як загадку й завжди остерiгався судити про людей по першому враженню. "Немає нiчого прекраснiше, нiж доброта", - стверджував Моєм i разом з тим він уважав, що "не треба чекати вiд людей занадто багато": *"When you are young you take the kindness people show you as your right... Loving-kindness is the better part of goodness. It lends grace to the sterner qualities of which this consists."* (W. Somerset Maugham)

Трагiзм свiтосприйняття присутнiй у багатьох його творах ("The Moon and Sixpence", "The Painted Veil", "Theatre"), однак герої Моєма знаходять у собі сили протистояти долi, шукають вихiд зi стану "людського рабства", вiдсталостi буття. Проблема трагiзму людського iснування розглядається Моємом у декiлькох аспектах: він трактує її в рiзних планах: в космiчному: *"On the earth, satellite of a star speeding through space, living things had arisen under the influence of conditions which were part of the planet's history; and as there had been a beginning of life upon it, so, under the influence of other conditions, there would be an end..."* (W. Somerset Maugham, "Of Human Bondage"); в антропологiчному: *"man, no more significant than other forms of life, had come not as the climax of creation but as a physical reaction to the environment ..."*.

Життя героїв Моєма складається нелегко, воно наповнено стражданнями, втратою iлюзiй; вони самотнi, їх не розумiють близькi та друзi, вони болiсно шукають свiй шлях i мiсце в життi. Глибоко страждає герой "Of Human Bondage" ("Тягар пристрастей людських") Фiлiп Керi. Рано осиротiвши, він втратив кохання. Не збувається його мрiя стати художником, переживає глибоко болiснi вiдносини з Мiлдред.

Особливо сильний вплив на Моєма мало визначення афектiв як причини людського рабства. Людина - раб своїх пристрастей, але людинi невідомi причини цих випробовувань. I оскiльки вони схованi вiд людини, її страждання збiльшуються. Тiльки розум, звертання до чогось корисного для людської дiяльностi може звiльнити людину вiд рабства. Тяжкий шлях пiзнання проходить герой роману "Of Human Bondage". Ставши лiкарем i допомагаючи людям, він знаходить довгоочiкувану волю. Моєм вважає, що вiдчути себе щасливим можна тодi, коли зрозумiєш: "вiзерунок людського життя" дуже простий - "людина народжується, трудиться, жениться, родить дiтей i вмирає: *"There was no meaning in life, and man by living served no end. It was immaterial whether he was born or not born, whether he lived or ceased to live. Life was insignificant and death without consequence."* Усвiдомлення цiєї iстини звiльняє людину вiд багатьох iлюзiй, а тим самим i допомагає йому жити.

"Of Human Bondage" ("Тягар пристрастей людських") - це роман пiзнання героєм життя. У ньому переданий рух вiд дитинства до отрочства, а потiм - до юностi й зрiлостi. Цей

шлях вiдзначений важливими подiями, багатьма вiдкриттями, подоланням труднощiв. Герой пiзнає себе, людей, життя. Йому доводиться робити вибiр, вирiшувати всi новi й новi проблеми. Найбiльш складна ситуацiя виникає в життi Фiлiпа Керi з появою Мiлдред. Iсторiя його кохання до цiєї жiнки описана докладно, повно, детально. Передано всю глибину пережитого ним горя, болю, розпачу, приниження, безсилля, показанi зльоти надiй i розпач: *“Philip himself asked desperately what was the use of living at all ... it was quite unimportant that he had lived; he was dead and forgotten; his life seemed to have served nothing except to give a pushing journalist occasion to write an article in a review... ‘What is the use of it?’ ... Pain and disease and unhappiness weighed down the scale so heavily”* (W. Somerset Maugham, “Of Human Bondage”).

Усе, що з ним трапиться далi, тiльки вплете нову нитку в складний вiзерунок його життя, а коли наступить її кiнець, вiн буде радiти тому, що малюнок близький до завершення. *“There was no meaning in life, and man by living served no end. It was immaterial whether he was born or not born, whether he lived or ceased to live. Life was insignificant and death without consequence .*

У романi “Мiсяць i шилiнг”(“The Moon and Sixpence”) мова йде про трагедiю художника, про вступ героя в життя, про пошуки свого покликання. *Each one of us is alone in the world. He is shut in a tower of brass, and can communicate with his fellows only by signs, and the signs have no common value, so that their sense is vague and uncertain. ...Strickland was an odious man, but I still think he was a great one* (W. Somerset Maugham, “The Moon and Sixpence”). Тема долi вченого звучить у романi “ The Painted Veil”(“Барвистий покрив”) *“From a social standpoint the man of science does not exist”* (W. Somerset Maugham, “The Painted Veil”). Про долю акторки розказано в романi “Театр”(“ Theatre”). Герої цих романiв - люди, вiдданi своєму покликанню, що протистоять утвердженням принципам та традицiям заради служiння живопису, науцi, сценi. Знаходячи себе, людина вплiтає нитки у свою долю.

З особливою силою талант Моема проявився в жанрi оповiдання. Особливiсть оповiдань Моема це поєднання гостросюжетностi з психологiзмом. “Вивчення характеру - моя спецiальность”, - говорив Моем. В оповiданнi “Щось людське”(“ The Human Element”) Моем писав: *“I like a story to have a beginning, a middle, and the end. I have a weakness for the point. I think atmosphere is all very well, but atmosphere without anything else is like a frame without a picture; it has no significance”* (W. Somerset Maugham, “The Human Element”). I ще одна особливiсть: присутнiсть в оповiданнi самого автора, вiд iменi якого найчастiше й ведеться оповiдання. Iнодi це сам Сомерсет Моем - проникливий, що не прагне до повчань i моралiзування, трохи вiдчужений вiд того, що вiдбувається; iнодi це – “оповiдач”, чий образ, не зливаючись з образом автора, залишається в тому, що йому близьке; iнодi оповiдач виступає вiд iменi героя, чий образ i вигляд нагадують Моема. Хто б не розповiдав iсторiю, вона завжди тримає читача й слухача в напрузi, а розв'язка вражає своєї несподiванкою.

Основним способом зображення персонажiв у повiстi С.Моема “Мiсяць i шилiнг” (“The Moon and Sixpence”)виступає опис поведiнки героiв з точки зору спостерiгача, який з пiдкресленою об’ективностю фiксує їх дiї, як правило, не проникаючи у сферу почувань i не висловлюючи власних припущень щодо внутрiшнього стану дiйових осiб. Iнакше кажучи, поiнформованiсть оповiдача обмежена лише фактами поведiнки персонажа, що свiдчить про так звану зовнiшню позицiю у планi психологiчного зображення. Чарльз Стрiкленд описаний з точки зору автора, тобто з позицiї суб’екта мовлення, надiленого достовiрним знанням про внутрiшнiй свiт персонажа. Здебiльшого оповiдач детально фiксує динамiку психологiчної сфери героя. Автор вiдчуває, що повинен написати правду про головного героя i вражений оригiнальностю особистостi художника, уважно стежив за його життям, оскiльки вважав, що найцiкавіше у мистецтвi –це особистiсть творця. Психологiчна сфера деяких iнших персонажiв (Мiссiс Стрiкленд, Дiрк Стрев, Бланш та iншi) висвiтлюється з точки зору оповiдача, але подiбна поiнформованiсть оповiдача виявляється лише зрiдка, у кульмiнацiйних, ключових епiзодах твору. Точки зору оповiдача, з якої подається

психологiчне зображення персонажiв, свiдчить про винятковий статус головного героя роману Моєма. Послiдовне застосування щодо Стрiкленда внутрiшньої позицiї у планi психологiї, надання йому функцiї суб'єкта свiдомостi у поєднаннi з вiдсутнiстю полемiчностi або iронiї носiя викладу стосовно героя i тотожнiстю окремих моментiв їх духовного досвiду дозволяють припустити, що оповiдач, в принципi подiляючи позицiю цього персонажа, може до певної мiри асоцiювати його з власним "я".

Отже, як оповiдач у своїх романах С. Моєм не нагадує про себе, тому загалом йому не властива тенденцiя до самовиявлення нi через iнтрoспективне зображення, нi через актуалiзацiю комунiкативних ситуацiй "суб'єкт мовлення – герой", "суб'єкт мовлення – реципiєнт". Вiн веде розповiдь через оповiдача. Як певна форма вираження авторської свiдомостi, "суб'єкт мовлення" (оповiдач) у його творах є точкою зору, через яку передається i певним чином оформлюється зображувана автором дiйснiсть. Його слово, позицiя беруть участь у твореннi художнього свiту, образу i виступають нараторами в тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтiн М. Проблема тексту у лiнгвiстичi, фiлологiї та iнших гуманiтарних науках // М. Бахтiн Антологiя свiтової лiтературно-критичної думки ХХст. / за ред. М. Зубрицької. – Львiв : Лiтопис, 2002. – С. 416 – 422.
2. Барт Р. Смерть автора // Р. Барт Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс, 1989. – С. 384-391
3. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилев / В.В. Виноградов. – Москва: Гос. изд-во худ. л-ры, 1961. – 614 с.
4. Воропай Т.В. В поисках себя. Идентичность и дискурс / Т.В. Воропай. – Харьков : ХГПУ, 1999. – 418 с.
5. Еко У. Помiж автором i текстом // У.Еко Антологiя свiтової лiтературно-критичної думки ХХст. / за ред. М. Зубрицької. – Львiв: Лiтопис, 2002. – С. 564 – 578.
6. Корман Б. О. Избранные труды по теории и истории литературы / Б.О.Корман. - Ижевск, 1992.
7. Фуко М. Що таке автор? //М.Фуко Антологiя свiтової лiтературно-критичної думки ХХст. /за ред. М.Зубрицької. – Львiв : Лiтопис, 2002. – С. 598 – 613.
8. Шмид В. Нарратология / В.Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
9. Bal M. Narratology. Introduction to the Theory of Narrative. Toronto.1985.
10. Booth W. The Rhetoric of Fiction. – Chicago: University of Chicago Press, 1961.

Савка И. Функционирование языковой личности автора в романах Сомерсета Моэма.

Предметом исследования является категория авторского сознания, которая показывает позицию писателя, подсознательный творческий процесс художника, достаточно остро актуализирована в современном отечественном и зарубежном литературном дискурсе.

Ключевые слова: автор, авторская речь, наратор, авторское сознание.

Savka I. Functioning Linguistic Personality of Author in S. Maugham's Novels.

The subject of research is the category of author's consciousness, which displays the position of a writer, his subconscious creative process, is widely discussed in modern domestic and foreign literary discourse.

Key words: the author, author's speech, a narrator, author's consciousness.

Олена Чечель
(Умань)

УДК: 81.161.2: 81'42

МОВНІ ФОРМУЛИ З ІМЕННИМ КОМПОНЕНТОМ У НАУКОВОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ТЕКСТІ

У статті розглядаються мовні формули з іменним компонентом у науковому гуманітарному тексті та визначаються їх структурно-семантичні характеристики.

Ключові слова: іменний компонент, мовна формула, науковий гуманітарний текст, синтаксична одиниця, текст.

Однією з важливих форм комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства є науковий гуманітарний текст – різновид тексту, який має певну структуру, відзначається своєрідними особливостями на всіх рівнях мови, а також притаманним лише йому поняттєвим термінологічним апаратом. Від інших текстових різновидів такий текст відрізняється активним вживанням специфічних мовних одиниць, зокрема мовних формул з іменним компонентом, які виступають одним із показників фахової специфіки тексту. Цей лінгвістичний феномен є результатом розвитку елементів аналітизму та тенденцією до номіналізації наукових текстів [18, с. 31-32].

У науковій літературі мовні формули з іменним компонентом перебували в центрі уваги таких мовознавців, як М. Ф. Алефіренко [1], С. П. Бевзенко [2], І. Р. Вихованець [3, 4], Н. В. Гуйванюк [16], А. П. Загнітко [6], М. Ф. Кобилянська [16], І. І. Слинько [16], І. І. Чернишова [21], К. Ф. Шульжук [22] та ін. Однак, незважаючи на наявність багатьох досліджень, у яких розглядаються такі стійкі мовні одиниці, залишається ще чимало дискусійних і недостатньо висвітлених питань, які потребують детальнішого розгляду. Це стосується, наприклад, питання статусу мовних формул з іменним компонентом у текстових різновидах та способах і засобах вираження на лексичному, фразеологічному, граматичному або синтаксичному рівнях мови.

У дослідженні подано аналіз наявних підходів до встановлення статусу мовних формул з іменним компонентом у науковому гуманітарному тексті з врахуванням їхніх функціональних характеристик і узагальнено отримані результати.

Об'єкт дослідження – науковий гуманітарний текст філологічного спрямування.

Предмет – структурно-семантичні характеристики близько 400 мовних формул з іменним компонентом у філологічному тексті.

Як відомо, гуманітарні потреби суспільства обслуговують текстові масиви, які об'єднує поняття “гуманітарний текст”. Це поняття органічно поєднується з поняттям “науковий текст”, за допомогою якого подається максимально повна інформація про явища, події, поняття, що вимагає використання спеціальної термінології, зокрема відповідних мовних формул, пов'язаних із галузевими поняттями. Проаналізувавши вищезазначені поняття, ми приходимо до висновку, що “гуманітарний науковий текст” – це писемний чи усний масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних смисловими і формово-граматичними зв'язками, спільною темою і сюжетною заданістю, який містить інформацію про явища, події, поняття, вимагаючи використання спеціальної термінології, пов'язаних із галузевими поняттями й обслуговує гуманітарні потреби суспільства.

Зауважимо, що у спеціальній термінології, якою оперують дослідники гуманітарного наукового тексту, мовні формули є одним із найважливіших компонентів, який характеризує текстовий масив. У науковій літературі це поняття вперше використала І. І. Чернишова [21, с. 34]. Найближчим відповідником до терміна “мовна формула”, на нашу думку, можна вважати термін “стійке сполучення слів”, який обґрунтовується у колективній монографії І. І. Слинька, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянської та праці К. Ф. Шульжука як поєднання слів, що виступає у мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів [16; 22].